

Artikelarkiv Arvesølv 2011

Ålens vandring fra fjord til bord

af Hans Rye

Der er utallige historier om det omfattende ålefiskeri, der i "de gode gamle dage" fandt sted på Odense Fjord, og historierne om de glatte, slangelignende fisk har uden tvivl fået ekstra næring, når de gang på gang er blevet genfortalt og vendt og drejet, ikke mindst på Munkebo Kro og restaurant Munkebo Bakke, hvor den næringsrige spise gennem årtier blev serveret stegt, ledsaget af stuede kartofler og små skarpe. Sandt er det da også, at der tidligere var et meget omfattende ålefiskeri i gang på Odense Fjord. Ålefiskeriet kulminerede i starten af 1930'erne, men "kort tid efter begyndte tangsygen at ødelægge ålevodsfiskeriet på Odense Fjord", påpeger nu afdøde Kristian Martin Larsen, søn af fisker Hans Skov Larsen, der sammen med sin broder Kr. Larsen drev ålefiskeri på Odense Fjord fra omkring 1916 ¹⁾

Det er imidlertid en kendsgerning, at der også efter tangsygens opståen fandt omfattende ålefiskeri sted på Odense Fjord, og at man i 1970'erne og 1980'erne fortsat kunne se fiskere i færd med at rense store mængder ål på Boels Bro. Blandt dem, der hev ål og i øvrigt også mange andre fiskearter i land midt i 1900-tallet, var brødrene Carl og Jens Johannesen, der boede i ejendommen Boels Bro 9. Brødrenes fangstmetoder var utallige, og hver metode havde sit eget navn, husker Henning Pedersen (f. 1944), der har boet ved Boels Bro stort set hele sit liv. I alt er han i stand til at opremse godt en halv snes fangstmetoder, som brødrene og for den sags skyld alle andre fiskere brugte i hans barndom.

Man trak vod. Ofte blev det trukket gennem vandet af to både med sejl, men det kunne også trækkes af en båd. Det var en meget udbredt fangstmetode. Man trak voddet gennem områder med ålegræs.

Ålekroge. Krogfiskeriet havde en fast rytme. Om eftermiddage blev der sat agn, småkvabber, andre småfisk og nogle de kaldte butjer (kutling), på krogene. Det skete hjemme på landingspladsen. Om aftenen sejlede brødrene til et godt fiskeområde, "Gavbrissen", ved Hofmannsgave og satte krogene ud. Tidligt næsten morgenen trak man dem op igen, hev fangsten af og lagde linerne i en kasse, og så skulle man hjem og klemme kroge op. Det betød, at man kvejlade linerne pænt op og fastgjorde krogene i en krokeklemme – en lille, lang klods med en fuge i. Derefter var man klar til igen at sætte agn på krogene.

Armruser og radruser. Armrusen havde to arme, der var holdt fast af pæle slået ned i fjordbunden. Ved hjælp af to net blev der dannet et vifteformet fiskeområde. Radrusen havde en rad på en halv snes meter. Den var placeret i direkte forlængelse af rusen og midt på rusens indgang, så ålene blev ledt ind i rusen, uanset fra hvilken side de kom. Ofte var der en ruse i begge ender af raden. Raden blev holdt oprejst af henholdsvis små blyklodser og korkstykker, og den blev holdt udstrakt af et langt reb fastgjort til tunge sten. Placeringen af rad og ruser blev markeret med to små flag.

Ålebundgarnet blev fastgjort på en lang række pæle slået ned i fjordbunden. Bundgarnet, der som ordet antyder, ”stod” på bunden, ledte fisken til en ruse for enden af garnet.

Man blussede ål. Det foregik i mørkt og stille vejr, når fjorden stod blank. Bluslampen, en petroleumslampe med et lille, stærkt lysende net, var fastgjort foran på en fladbundet pram. En skærm bag lampen betød, at fiskeren ikke blev generet af lyset, men til gengæld kunne fiskeren se klør (*blæretang*) og anden bevoksning, hvori ålen skjulte sig. Ofte var det blot ålens hale, der afslørede, hvor den lå gemt.

Fiskeren benyttede et ålejern – et forklignende redskab med normalt fire eller fem grene alle forsynet med adskillige modhager, så ålen ikke kunne slippe fri, når den først var stanget. Det krævede god øvelse at bruge et ålejern, da skaffet jo ”knækker”, når det stødtes gennem vandspejlet.

Lyster. Når man blussede ål havde man også en lyster med i prammen til fangst af laks. En lyster er ligeledes et forklignende redskab, men der er kun en modhage på hver af de fem til syv grene. Modhagerne sidder på grenespidserne, og laksen fanges ved, at man støder en eller flere grene direkte gennem laksen.

Man skreede ål. Det var samme fangstmetode, som når man blussede ål, men det foregik i dagslys og i stille vejr, når fjorden var blank.

Ålestangning. Man stangede ål både fra en pram eller om vinteren gennem et hul i isen. Når man stanger ål, fisker man til dels i blinde. Vandoverfladen kan være urolig, og fisker man gennem isen, kan man intet se. Men man kendte de gode fiskepladser og kunne måske øjne klørerne på fjordbunden, hvori ålene gemte sig, og så gik man systematisk frem og affiskede området.

*Foroven ses ålejern, smedet af henholdsvis Oluf Pedersen og Daniel Rasmussen
Forneden ses to lystre, hvoraf den til venstre er smedet af Daniel Rasmussen*

*Ålestangning på isen ved Boels Bro ca. 1947
Personerne fra v.: Aage Pedersen, Jens Johannesen, Anna Pedersen med børnene Tove og Henning, Magnus ? og Karl Johannesen*

At plumpe ål er et tungt arbejde. For enden af en stor jernbøjle er der monteret to mindre bøjler, og for enden af disse er der monteret i alt fire ålejern. Midt på jernbøjlen er der fastgjort en snor, og så plumper man løs i områder, der er kendt for mange ål.

At glive ål skal der to til. Selve gliven eller gliben er et stel i form som et hustag – to meter bred og en meter høj, hvorover der er spændt fiskegarn eller hønsetråd, så der opstår en kurv. Den ene fisker holder kurven mod fjordbunden tæt ved et område med klør eller ålegræs, medens den anden ved hjælp af en stang med en tværpind på enden så at sige driver ålene ind i gliven.

Man tattede ål i Inderfjorden og i Odense Å. Man tattede ål ved at binde en tynd tråd af brodergarn, også kaldet Amagergarn, i en cirkel for enden af en lang kæp. På tråden blev der bundet eller nærmest syet orme fast, og når ålen bed sammen om ormen, hang dens små spidse tænder fast i tråden, og forsigtigt kunne fiskeren hale fangsten i land. Fiskeriet foregik om natten.

At lappe ål var en meget simpel fiskemetode. Når der i en periode var meget vind i syd kombineret med lavvande, blev store fjordarealer blotlagt, og så lappede man ål. Man gik med en sæk i den ene hånd, og fangede eller sankede ål, der forsøgte at gemme sig i klørne, med den anden hånd. Man benyttede ofte en lille tang eller et ålejern.

Dæk og rør som fælder blev brugt til en anden simpel fiskemetode. Begge dele blev lagt ud, hvor der var klør og tang. Ålene misforstod situationen og benyttede dæk og rør som gemmesteder.

Egon Lillesø blusser ål i Kertinge Nor o. 1985

Som det fremgår, var flere af fiskeredskaberne meget simple, men der lå også meget godt håndværk bag mange af redskaberne. Ålejern og lystere blev for eksempel lavet af lokale smedemestre. I Munkebo var smed Peder Pedersen og senere sønnen Oluf Pedersen meget kendt for at lave ålejern og lystere af god kvalitet, og kendere kunne se, hvis fiskeren havde købt sine redskaber hos den lokale smed, fortæller Henning Pedersen, der fortsat opbevarer nogle af de gamle redskaber, som han i øvrigt også selv har prøvet at bruge på fjorden.

Net og garn skulle selvfølgelig holdes ved lige. Oprindeligt bestod de af bomuld, og de blev bar-
ket eller imprægneret med tjære. Det klæbrige, sorte stads blev varmet op i en barkekedel, en stor gryde med ildsted under. Garn og ruser blev dyppet i gryden og derefter hængt op på tørre-
pladsen.

Senere blev tjæren skiftet ud med det noget "let-
tere" og mindre svinende produkt kateku eller ca-
tecú. Det kom i store klumper og blev opløst i ko-
gende vand i barkekedlen.

Tømrer og lokalhistoriker, nu afdøde K. Franzen
Sinnet, Kerteminde, har som Henning Pedersen
interesseret sig meget for det lokale fiskeri og har
i en artikel i Cartha 1983 skrevet om ålefangst.

Ålefangst har altid været af stor betydning for
Munkebo. Når padderne var i mosen var det ti-
den, at mand, kone og børn gik med gliben og stødte ål, og om aftenen blev der

Petroleumslampe til åleblusning

sat ålekroge. En normal fangst på en nat var 30-40 pund, hvis man var heldig helt op til 65 pund. Man brugte forskellig madding, som for eksempel hornstagge (hundestejle), kvabstykker (ålekvabber) og butjer (kutling). Hornstagge fik man ved rejefiskeri. De blev lagt i en spand grus og derover rabarberblade, for at de skulle dø, så de ikke kunne rejse stikkene, for så ville ålene ikke have dem.

Senere gik man over til at trække ålevod. Det var fiskere fra de østjyske fjorde, der dukkede op med deres drivkvaser og startede vodfiskeriet, senere tog munkebofiskerne ideen op. På sit højeste var der 5-6 drivkvaser i Kerteminde Fjord og helt op til 30 lå ved Lindø. Ved vindstyrke 2 eller 3 var det passende at drive efter ål. Man drev på tværs med sejlet sat, og i for- og agterstavn blev der jaget en rundholt ud, hvortil voddets arme var fæstnet.

For 30-40 år siden (1943-1953) begyndte man at bruge åleruser. Ruserne sad man og bandt om vinteren. Om vinteren stod man også på isen og stangede ål, hvis man var heldig at finde det rigtige hul, hvor ålen stod, kunne der fanges en 30-40 stykker, skriver K. Franzen²⁾ og tilføjer, at hvor der før var et par og tyve fiskere i Munkebo, var der i 1983 kun en enkelt erhvervsfisker tilbage.

*Brødrene Jens og Karl Johannesen ved et af stenhusene ved Boels Bro ca. 1968.
Bemærk barkekedlen i baggrunden t.h.*

Som antydnet fandt ålefiskeriet især sted om sommeren.

- Ofte var der store mængder bifangst med, når man satte ålegarn eller ruser. Kvabberne blev flået og solgt på auktionen i Kerteminde. Ofte samarbejdede fiskere fra Lindø og Bregør om transporten, til Kerteminde.

- Anderledes med ålene. Store mængder blev afsat til restaurant Munkebo Bakke og Munkebo Kro, medens andre blev afsat til åleopkøber Th. Petersen, Kolding. Ålene blev opbevaret i store hyttfæde og ventede på, at opkøberen med jævne mellemrum kom med sin store ålekvase, husker Henning Pedersen fra tiden efter 2. Verdenskrig, men også før den tid var der opkøbere på spil, og fiskerne var foretagsomme folk.

Åleeksportforeningen Odense Fjord blev således oprettet allerede den 19. februar 1926 for en 10 års periode, og det var på initiativ af fiskerifoged J. M. Hansen, Stige, og amtsrådsmedlem Martin Larsen, Munkebo. Foreningen talte i 1936 104 medlemmer, og i bestyrelsen sad blandt andre Munkebofiskerne Kristian Clausen, Hans Lillesø, Kristian Rosenlyst og Hans Willumsen.

- Foreningen havde pakhus og et ferskvandsbassin til lagring af 1500 kg. ål på havnen i Stige, og i selve havnen var der plads til hyttefade til opbevaring af ca. 20.000 kg. ål. Der blev omsat for 80.000 til 130.000 kr. ål til eksport over Stige.³⁾ Det var imidlertid ikke hele fangsten, der endte hos opkøberne eller i restaurationsgæsternes maver. Legendarisk er historierne om fiskekonerne fra Munkebo, der i sin tid gik til Odense for at sælge fisk. Oprindeligt bar de fangsten i flettede rygkurve, men et foto fra omkring år 1910 dokumenterer, at de da transporterede fiskene i små vogne trukket af hunde.

Seks fiskerkoner holder rast i Åsum med deres hunde og kærre ca. 1910. Kvinderne er fra venstre: Marie Johansen, Emilie Hansen (Emilie Lillesø), Karen Bondesen, Ane (Anne) Antonsen, Stine (Kirstine Oskars) Svensson, Marie Poulsen.

Fiskerkonerne gik tidligt hjemmefra, efter at de dagen i forvejen havde hentet fangsten på landingspladserne ved for eksempel Lindø og Bregvær, og de solgte de friskfangede fisk til dem, der havde studeplads på Fisketorvet eller rundt om i byens gader.

Fiskesalget i Odense flyttede flere gange, senest til Sortebrødre Torv. Det var også her man fandt Munkebos kendteste fiskehandler, fru Kristine Svensson, bedre kendt som "Ålemutter", der i 1956 havde 25 års jubilæum som fiskehandler på Torvet i Odense. Sammen med sin mand Svend flåede hun hver fredag 1500-1600 ål til Odenseanernes søndagsborde. Det skete i hjemmet på Fjordvej i Munkebo, hvor parret i 1950 indrettede bassiner i kælderen, så de kunne sælge fisk fra privaten og samtidig indskrænke torvehandlen til en gang om ugen.

Inden "Ålemutter" tog fat på torvehandlen i 1930, havde hendes svigermor handlet fisk på Odense Torv i 35 år, og før den tid havde svigermoderens moder haft fiskehandel i 40 år – i sandhed noget af et fiskeeventyr – ikke et eventyr om slot og rigdom, men en historie om hårdt slid for at undgå nød og elendighed, for som Kristine og Svend Svensson sagde i anledning af jubilæet:

En fiskerkone sælger fisk fra sin kærre i Skt. Jørgensgade i Odense ca. 1905

- Vores ålehandel på Torvet begyndte den 7. oktober 1930 på grund af fattigdom. Der var intet arbejde at få.⁴⁾

Her er der med andre ord opremset tre afgørende aftagere af de mange fede ål fra fjord og nor: Restauranterne, opkøberne og odenseanerne. Uden tvivl blev der også langet mange ål over rælingen til "gud og hvermand", der holdt af fisk på midt-dagsbordet, og endelig endte en del i fiskerfamiliernes maver, og i hjemmet hos fiskerne var der stor opfindsomhed og mange spændende og specielle fiskeretter blev kreeret.

- For eksempel lavede man en slags frikasse af småålene. Man kogte gulerødder, selleri, en porre og kartoffelskiver, derefter kom der ålestykker i, og når det hele var kogt færdigt, blev porren taget op, og det blev jævnet. Der blev stegt en pande røgede flæsketerninger, deri kom hakket persille, og det blev hældt over frikas-seen. Når den blev serveret, blev der sat en flaske eddike på bordet, så kunne enhver smage til efter eget ønske. Andre steder kom man æble i, og man kaldte det potål. ²⁾

1. Notat udarbejdet af Kristian Martin Larsen i Lokalthistorisk Arkiv i Munkebo

2. K. Franzen Sinnet: Lidt om åle- og rejefiskeri i Munkebo. Cartha 1983.

3. Dansk Fiskeristat, bd.2, s. 443

4. Gudrun Jensen: Munkebos fiskekoner. Arvesølv 2001.